

ARISZTOTELÉSZ

Hermeneutika 9.¹

[18a28] A jelenvaló és az elmúlt dolgok esetében szükségszerű, hogy vagy a vonatkozó állítás, vagy a tagadás igaz, illetve hamis legyen. Továbbá, [30] az általánosra mint általánosra vonatkozó állítások, illetve tagadások esetében is az egyiknek igaznak, a másiknak hamisnak kell lennie. Ugyanígy az egyediekre vonatkozók esetében, mint mondtuk.² Azonban az általánosra nem mint általánosra vonatkozó kijelentések esetében már nem szükségképpen van így. Ezt is tárgyaltuk már.³ A jövőbeli egyedi eseményekre vonatkozók esetében azonban nem ugyanez a helyzet. Ha ugyanis minden állítás vagy tagadás igaz, vagy hamis, [35] szükségképpen minden tényállás vagy fennáll, vagy nem. Ha ugyanis valaki azt találja mondani, hogy úgy lesz, míg valaki más ugyanarról, hogy nem, világos, hogy egyiküknek szükségképpen igazat kell mondania, ha egyszer minden állítás igaz, vagy hamis. Az ilyen dolgok⁴ körében ugyanis nem állhat fenn mindkét eset. Ha ugyanis igaz volt azt állítani, hogy fehér, illetve, hogy nem [18b] fehér, akkor az illető dolog szükségképpen fehér, vagy nem fehér. Ha pedig fehér, illetve nem fehér, akkor igaz volt azt állítani, vagy tagadni róla. Ha ugyanis nem áll fenn, hamisat állít, és ha hamisat állít, akkor nem áll fenn. Úgyhogy szükségképpen az állítás, vagy a tagadás igaz. [5] Tehát semmi sincs, vagy lesz véletlenül, hanem szükségképpen, és a két kijelentés közül nem tetszőleges következik

be (mert vagy az állításod igaz, vagy tagadásod), hiszen különben egyaránt megtörténne, és nem történne meg. Az ugyanis, ami tetszőleges, semmivel sem inkább van, illetve lesz emígy, mint amúgy.

Továbbá, ha [10] most fehér, akkor korábban igaz volt azt állítani, hogy fehér lesz, úgyhogy bármely esemény esetében mindig is igaz volt be fog következni. Ha pedig mindig igaz volt azt állítani, hogy úgy van, illetve lesz, nem képes nem úgy lenni sem most, sem a jövőben. Ami pedig nem képes nem megtörténni, lehetetlen, hogy ne történjen meg. Ami pedig lehetetlen, hogy ne történjen meg, az szükségképpen megtörténik. [15] Tehát minden jövőbeli esemény szükségképpen történik meg. Semmi se lesz tehát a két lehetőség közül tetszőleges, sem pedig véletlenül. Hiszen ha véletlenül következne be, akkor nem szükségképpen.

Azonban azt se lehetséges mondani, hogy a kettő közül egyik állítás sem igaz, hogy példának okáért, se nem lesz úgy, se nem nem-úgy lesz. Hiszen először is ekkor az adódik, hogy az állítás hamis volta ellenére a tagadás nem lesz igaz, és ennek hamis [20] volta ellenére az állítás nem lesz igaz. Mindezekon túl, ha igaz azt állítani, hogy fehér és fekete, akkor mindkettőnek fenn kell állnia; ha pedig igaz azt állítani, hogy holnap fenn fog állni, akkor az holnap fenn fog állni. Ha tehát holnap sem nem lesz, sem pedig nem lesz, nem a tetszőlegesség esete forogna fenn – mondjuk egy tengeri [25] csata vonatkozásában –, hiszen ekkor nem szabad sem megtörténnie, sem nem megtörténnie.

Ilyen, és ehhez hasonló képtelenségek következnek abból, ha minden állítás és tagadás esetében – vonatkozzanak bár az általánosra mint általánosra, vagy az egyedire –, az ellentétesek közül az egyiknek igaznak, a másiknak hamisnak kell lennie: a történések közül egyik sem [30] lesz tetszőleges kimenetelű, hanem minden szükségképpen lesz, illetve történik meg. Úgyhogy nem lesz szükség sem megfontolásra, sem tüsténkedésre, hogy tudniillik, ha ezt tesszük, akkor ez és ez lesz, ha pedig nem tesszük meg, nem lesz meg. Hiszen semmi akadálya, hogy akár milliányi

évre előre azt állítsa valaki, hogy ez és ez lesz, valaki más meg, hogy nem [35], úgyhogy szükségképpen következik be, bármelyik is volt igaz a két állítás közül az adott időpontban. Sőt az sem tesz különbséget, hogy valakik kimondták-e az állítást, avagy sem. Világos ugyanis, hogy a helyzet ez, akkor is, ha nem állítja az egyik, és tagadja a másik. Hiszen nem azért következik be, illetve nem, mert valaki állította, illetve tagadta – és nincs ez inkább így egy [19a] milliányi év, mint tetszőleges időtartam esetén. Úgyhogy ha minden időben az volt a helyzet, hogy az egyik kijelentés igaz volt, szükségszerű volt, hogy bekövetkezzék, és minden egyes történés esetében mindenkor ez a helyzet, úgyhogy szükségképpen mennek végbe. Amiről ugyanis igaz módon állította valaki, hogy [5] úgy lesz, az nem képes nem megtörténni; s arról is, ami megtörtént, mindig igaz volt azt állítani, hogy majd meglesz.

Ha pedig mindez képtelenség – hiszen látjuk, hogy a jövődő események kiindulópontja (*arché*) a megfontolásban és valaminek a megtételében áll, és egyáltalán, azon dolgokban, amelyek nincsenek örökké ténylegesen (*energousi*), megvan [10] megvalósulásuk, és nem-megvalósulásuk lehetősége, úgyhogy mindkettőnek megvan az eshetősége,⁵ annak is, hogy meglegyenek, annak is, hogy ne, tehát annak is, hogy bekövetkezzenek, s annak is, hogy ne. Számos esetben világos is számunkra, hogy ez a helyzet: például ez a köpeny képes eltépődni, ám nem fog eltépődni, mert előbb elkopik. Ugyanígy lehetséges az is, hogy el fog tépődni. Ugyanígy az is lehetséges, hogy nem fog [15] eltépődni, hiszen nem állhatna fenn, hogy előbb elkopik, ha egyszer nem volna lehetséges, hogy ne tépődjön el. Ugyanez a helyzet a többi eseménnyel, amelyekről ebben az értelemben vett lehetőség szerint beszélünk. Nyilvánvaló tehát, hogy nincs és nem megy végbe minden szükségszerűségéből adódóan, hanem egyesek tetszőleges kimenetelűek, azaz esetükben semmivel sem inkább igaz [20] az állítás, mint a tagadás; míg mások esetében az egyik inkább, vagy akár többnyire igaz, sőt az egyik bekövetkezéne megvan az eshetősége, a másikénak nincs.

Nos, hogy ami van, amikor éppen van, legyen, s ami nincs, amikor nincs, ne legyen, szükségszerű: ám egyáltalán nem szükségszerű, hogy minden, ami van, legyen, s [25] ami nincs, ne legyen. Hiszen nem ugyanaz, hogy minden, ami van, amikor van, szükségképpen van, és az, hogy abszolút értelemben szükségképpen van. Ugyanígy annak esetében, ami nincs. Ugyanez az állítás érvényes az alternációra is: minden szükségképpen van vagy nincs, lesz vagy nem lesz, ám nem szükségképpen állítjuk egyikőjüket, ha szétbontjuk az alternációt. Arra gondolok például, [30] hogy szükségszerű, hogy holnap tengeri csata lesz vagy nem lesz, de nem szükségszerű ám sem, hogy legyen, sem, hogy ne legyen. Az azonban, hogy bekövetkezzen vagy ne, szükségszerű. Következésképpen, mivel az állítások ugyanúgy igazak, mint a tényállások, világos, hogy a tetszőleges kimenetelűek, illetve azok esetében, melyeknek ellentétük is esetleges, [35] szükségképpen a tagadásukkal is ez a helyzet. Ez történik azokkal, amelyek nincsenek örökké, illetve nem örökké nincsenek. Ezek esetében az alternáció egyik tagjának igaznak, illetve hamisnak kell lennie, ám nem *ennek* vagy *annak*, hanem tetszőleges tagjának, vagy az egyiknek inkább igaznak, de azért még nem egyenesen igaznak, illetve hamisnak. Úgyhogy nyilvánvaló, [19b] hogy nem minden állítás, illetve tagadás esetén szükségképpen igaz a szembenállók egyike, és hamis a másika. Hiszen a meglévő, illetve nem meglévő, de fennállni, illetve nem fennállni képes tényállások esetében sem ez a helyzet, mint elmondottuk.

Bugár M. István fordítása

▣

JEGYZETEK

¹ Minio-Paluello, ed., *Aristotelis categoriae et liber de interpretatione* (Oxford: Clarendon Press, 1949; repr. 1966).

² 7. 17a38skk

³ Pl. „Az ember fehér” (= „Van fehér ember”), és „Az ember nem fehér” (= „Van nem-fehér ember”) állítások lehetnek egyaránt igazak, ellentétben olyan

állításokkal, mint „Az ember él_lény”, illetve „Az ember nem élőlény”. Ld. *Hermeneutika* 7. fejezet.

⁴ Egyedi, szinguláris ítéleteknek (nem kvantifikált, lekötetlen változót nem tartalmazó kijelentéseknek) megfelelő tényállások esetében.

⁵ Az eshetőség, esetlegesség fogalmát a *Hermeneutika* modális logikával foglalkozó 12-13. fejezetében vizsgálja a „lehetséges de nem szükségszerű”-vel egyenértékű.